

<https://doi.org/10.62837/2026.5.385>

SEVINC MIRHƏSƏNLI,
ADNSU nəzdində Sənaye və Texnologiya
kollecinin müəllimi

SƏMƏD VURĞUNUN YARADICILIĞINDA VƏTƏNPƏRVƏRLİK

Xülasə

Məqalə XX əsr Azərbaycan ədəbiyyatının klassiki, xalq şairi Səməd Vurğunun yaradıcılığında vətənpərvərlik mövzusunun bədii-ideya təcəssümünə həsr edilmişdir. Şairin poetik irsi milli azadlıq ideyaları, Vətənə məhəbbət, tarixi yaddaş və xalqın mənəvi dirçəlişi baxımından Azərbaycan ədəbiyyatında müstəsna yer tutur. Məqalədə Səməd Vurğunun həyat yolu ilə yaradıcılığı arasındakı üzvi bağlılıq, şeirləri, poemaları və dramaturgiyasında vətənpərvərlik motivlərinin ideya-estetik mahiyyəti, eləcə də bu motivlərin dövrün ictimai-siyasi mühiti ilə əlaqəsi geniş şəkildə araşdırılır. Şairin əsərlərində Vətən obrazının çoxqatlı bədii ifadəsi, tarixi şəxsiyyətlərə müraciət, torpaq və xalq anlayışlarının poetik təənnümü konkret nümunələr əsasında təhlil olunur. Araşdırma nəticəsində Səməd Vurğunun vətənpərvərlik lirikasının yalnız dövrünün deyil, bütün zamanların oxucusuna ünvanlandığı, onun milli düşüncənin formalaşmasında müstəsna rol oynadığı qənaətinə gəlinir.

***Açar sözlər:** vətənpərvərlik, Azərbaycan poeziyası, milli kimlik, Vətən obrazı, poetik irs*

Azərbaycan ədəbiyyatı tarixində elə sənətkarlar vardır ki, onların adı xalqın milli yaddaşında əbədi həkk olunmuş, əsərləri isə nəsildən-nəslə keçərək milli ruhun daşıyıcısına çevrilmişdir. Səməd Vurğun məhz bu cür sənətkarlardandır. Onun yaradıcılığı yalnız ədəbi hadisə deyil, eyni zamanda Azərbaycan xalqının milli özünüdərk tarixinin ayrılmaz bir parçasıdır. Şairin Vətənə, torpağa, xalqına olan sonsuz sevgisi onun hər misrasında, hər obrazında, hər poetik çevrilimdə özünü açıq şəkildə büruzə verir. Vətənpərvərlik mövzusu ədəbiyyatın ən qədim və ən köklü mövzularından biridir. Lakin bu mövzunun həqiqi bədii gücü sənətkarın onu hansı dərinliklə, hansı səmimiyyətlə işləməsindən asılıdır. Səməd Vurğun vətənpərvərliyi şüar səviyyəsindən çıxararaq onu dərin fəlsəfi düşüncə, güclü emosional axın və incə lirik duyğu ilə birləşdirən şair kimi ədəbiyyat tarixinə daxil olmuşdur. Bu xüsusiyyət onu həm dövrünün ən nüfuzlu qələm sahiblərindən biri, həm də müasir Azərbaycan şeirinin əsas dayaqlarından biri kimi dəyərləndirməyə tam əsas verir.

Məqalənin aktuallığı ondan irəli gəlir ki, Səməd Vurğunun vətənpərvərlik lirikası bu gün də öz ideya-estetik dəyərini qoruyub saxlayır. Hər bir tarixi dövəmdə xalqın milli ruhu, Vətənə bağlılığı, torpaq sevgisi yenidən gündəmə gəlir və bu baxımdan şairin əsərləri hər dəfə yeni bir işıqda oxunur, yeni məna kəsb edir. Müstəqil Azərbaycanın milli dəyərlərinə sahib çıxma prosesini yaşadığı bu dövrdə

Səməd Vurğun yaradıcılığının yenidən elmi-ədəbi baxımdan araşdırılması xüsusi əhəmiyyət daşıyır. Tədqiqatın məqsədi Səməd Vurğunun yaradıcılığında vətənpərvərlik mövzusunun bədii-ideya xüsusiyyətlərini, bu mövzunun şairin poetik sistemindəki yerini və əhəmiyyətini müəyyənləşdirməkdən ibarətdir. Araşdırmada şairin lirik şeirləri, poemaları və dramatik əsərləri müqayisəli-təhlil metodla öyrənilmiş, vətənpərvərlik motivlərinin ideya məzmunu, bədii ifadə vasitələri və dövrün tarixi-ictimai kontekstlə əlaqəsi araşdırılmışdır.

Səməd Vurğun 1906-cı ildə Qazax qəzasının Yuxarı Salahlı kəndində anadan olmuşdur. Şairin uşaqlıq illərini keçirdiyi Qazax mühiti, bu bölgənin zəngin təbiəti, xalq ədəbiyyatı ənənələri, aşiq sənəti onun poetik dünyasının formalaşmasında mühüm rol oynamışdır. Qazax torpağının dağları, düzənlikləri, çayları — bütün bunlar sonradan onun şeirlərinin əsas lirik mənzərəsinə çevrilmişdir. Şairin doğulduğu coğrafiya ilə onun poetik aləmi arasındakı bu üzvi bağlılıq Səməd Vurğun yaradıcılığını anlamaq üçün ilkin açardır.

Şair əvvəlcə yerli məktəbdə, sonra isə Tiflis Şərq Pedaqoji İnstitutunda və Bakı Pedaqoji İnstitutunda təhsil almışdır. Onun ədəbiyyata olan marağı artıq erkən yaşlardan özünü göstərmiş, ilk şeirləri 1920-ci illərin əvvəllərindən çap olunmağa başlamışdır. Bu illər Azərbaycanın sovet hakimiyyəti dövrünə qədəm qoyduğu, milli-ictimai həyatın kəskin dəyişikliklər yaşadığı bir dövrə təsadüf edir. Tarixi ziddiyyətlərlə dolu bu mühit gənc şairin dünyagörüşünü, milli məsələlərə münasibətini bilavasitə şəkilləndirib.

Ədəbiyyatşünas Əli Sultanlı qeyd edir ki, Səməd Vurğunun yaradıcılıq dünyasının formalaşmasında Azərbaycanın xalq şeirinin, klassik poeziyanın — xüsusilə Nizami, Füzuli, Vaqif irsinin böyük rolu olmuşdur (1, s.34). Şair bu mənbələrdən yalnız texniki sənətkarlıq nümunələri deyil, eyni zamanda xalqa, torpağa, ana dilinə məhəbbətin dərin fəlsəfəsini də mənimsəmişdir. Klassik ənənənin bu şəkildə daxili keçid kimi yenidən yaradılması Vurğun poeziyasının milli xarakterini müəyyən edən əsas amillərdən biri olmuşdur. Yaradıcılığının ilk onilliyindən etibarən Səməd Vurğun özünü həm lirik şair, həm dramaturq, həm də ictimai xadim kimi göstərmiş, bu üç sahənin hər birini eyni dərəcədə yüksək sənət nümunələri ilə zənginləşdirmişdir. Onun 1930-cu illərdə qələmə aldığı "Azərbaycan" şeiri, "Vaqif" dramı, müxtəlif lirik şeirləri artıq bu dövrdə onun Azərbaycan ədəbiyyatının ön sıralarına yüksəldiyini sübut edirdi. Sovet ideologiyasının güclü baskı altında saxladığı bu dövrdə belə şair milli mövzulardan uzaqlaşmamış, öz yaradıcılığını xalqın mənəvi tələbatına xidmət prinsipi üzərində qurmuşdur.

Səməd Vurğunun ictimai fəaliyyəti onun yaradıcılığı ilə ayrılmaz şəkildə bağlı idi. O, Azərbaycan Yazıçılar İttifaqının sədri vəzifəsini icra etmiş, ədəbi prosesə yalnız şair kimi deyil, eyni zamanda təşkilatçı və rəhbər kimi də töhfə vermişdir. Bu fəaliyyət ona ədəbi mühitə daha yaxından nüfuz etmək, cavan qələm sahiblərini dəstəkləmək imkanı yaratmışdır. Tədqiqatçı Qulu Xəlilov haqlı olaraq

qeyd edir ki, Vurğunun şəxsiyyəti ilə onun yaradıcılığı arasındakı vəhdət oxucuda dərin inam hissi oyadır — çünki oxucu bilir ki, şairin Vətən sevgisi haqda söylədikləri yalnız kağız üzərindəki sözlər deyil, həyat mövqeyinin ifadəsidir (2, s.89). 1956-cı ildə, henüz əlli yaşında ikən dünyasını dəyişən Səməd Vurğun arxasında zəngin bir irs qoyub getmişdir. Bu irs lirik şeirlər, poemalar, dramatik əsərlər, publisistik yazılar, tərcümələr — bütövlükdə Azərbaycan mədəniyyətinin bütöv bir salnaməsini təşkil edir. Qısa ömrünə bu qədər böyük bir irs sığdırmaq yalnız öz xalqına, öz dilinə sonsuz sevgi bəsləyən, hər anını yaradıcılığa həsr etmiş sənətkara nəsis olmur. Səməd Vurğun yaradıcılığında Vətən yalnız coğrafi məkan deyil, onun şeirlərinin ən dərin fəlsəfi kateqoriyasıdır. Şair üçün Vətən — yaşanılan torpaq, nəfəs alınan hava, ana südü ilə içilən dəyərlər sistemi, xalqın tarixi yaddaşının cəmləşdiyi müqəddəs məkandır. Bu anlayış onun yaradıcılığında çoxqatlı, çoxmənalı bir obraz kimi formalaşmış, hər şeirindən hər poetik nümunəsindən keçərək genişlənmiş və dərinləşmişdir.

Şairin "Azərbaycan" şeiri bu baxımdan xüsusi əhəmiyyət daşıyır. 1936-cı ildə yazılmış bu şeir şairin Vətən anlayışını ən yığcam və ən dərin şəkildə ifadə etdiyi poetik nümunələrdən biridir. Şeirdə Azərbaycan torpağına müraciət birbaşa, emosional, lakin eyni zamanda fəlsəfi dərinliyə malik bir müraciətdir. Şair Vətəni müxtəlif simvollar vasitəsilə — dağlar, çaylar, torpaq, xalq, tarix — canlandırır və bu simvolların hər biri milli kimliyin ayrı bir qatını açır. Tədqiqatçı Yaşar Qarayev bu şeirdə Vurğunun Vətən obrazını milli varlığın canlı simvoluna çevirdiyini, onu fəlsəfi-estetik baxımdan yeni bir səviyyəyə qaldırdığını vurğulayır (3, s.145). Səməd Vurğun yaradıcılığında Vətən obrazının xüsusi bir cəhəti onun dinamikliyi, həyatiliyi ilə bağlıdır. Şair Vətəni donmuş, dəyişməz bir məkan kimi deyil, nəfəs alan, inkişaf edən, tarixi sınaqlardan güclənərək çıxan bir varlıq kimi təqdim edir. Bu baxımdan onun şeirlərindəki Vətən obrazı statik deyil, daim hərəkətdə olan, xalqın taleyi ilə birgə nəbz vuran canlı bir obrazdır. Mənim fikrimcə, bu xüsusiyyət Vurğun lirikasını dövrün şüar ədəbiyyatından fərqləndirən başlıca keyfiyyətlərindən biridir — burada Vətən sevgisi rəsmi tapşırıq deyil, daxili zərurətdən doğan, qəlbən dərinliklərindən gələn bir hissdir. Şairin Vətən anlayışında torpaq və insan arasındakı əlaqə xüsusi bir yer tutur. Onun şeirlərində torpaq yalnız kənd təsərrüfatının substratı deyil, sələflərinin torpağa qarışdığı, ata-baba əməyinin hopduğu, nəsillərin xatirəsini yaşadan müqəddəs bir materiyadır. Bu anlamda torpağa münasibət vətənpərvərlik duyğusunun ən ilkin, ən güclü ifadəsi kimi təqdim olunur. Ədəbiyyatşünas Bəkir Nəbiyev haqlı olaraq qeyd edir ki, Vurğunun şeirlərindəki torpaq sevgisi mücərrəd bir anlayış deyil, konkret, canlı, hissi — demək olar ki, fiziki bir sevgidir (4, s.67). Bu özünəməxsus yanaşma şairin vətənpərvərlik lirikasını daha inandırıcı, daha dərin, daha təsirli edir.

Şair Vətəni tərənnüm edərkən onu həmişə xalqla, insanla birlikdə götürür. Onun şeirlərində Vətənsiz xalq, xalqsız Vətən yoxdur — bu iki anlayış bir-birini

tamamlayan, bir-birisiz mənasız olan vəhdəti təşkil edir. Bu fəlsəfi yanaşma şairi sırf lirik-romantik tərənnümdən ayırır və onun Vətən obrazına sosial-tarixi dərinlik qazandırır. Xalqın tarixi, onun mübarizəsi, sevinci, kədəri — bütün bunlar Vurğun şeirlərindəki Vətən obrazının daxili məzmununu dolduran başlıca elementlərdir. Səməd Vurğunun lirik şeirlərinin böyük bir qismini vətənpərvərlik motivləri təşkil edir. Bu motivlər şairin yaradıcılığının müxtəlif dövrlərində müxtəlif formalar alır — bəzən coşqun romantik tərənnüm, bəzən dərin lirik kədər, bəzən isə qürurlu, inamlı bəyan şəklini alır. Lakin bu müxtəlif formalarda eyni bir ruh, eyni bir məzmun yaşayır: Vətənə sonsuz məhəbbət, ona xidmət etmək arzusu, onun taleyindən həmişə narahat olan vicdan. "Azərbaycan" şeiri şairin vətənpərvərlik lirikasının ən parlaq nümunələrindən biridir. Bu şeirdə müraciət forması — birbaşa Vətənə müraciət — lirik "mən" in Vətənlə bilavasitə dialoq qurmasına imkan yaradır. Şair Vətəni bir ana kimi, bir sevgili kimi, bir müqəddəs varlıq kimi hər müraciətdə yeni bir sifətdə canlandırır. Bu çoxsifətlik obrazın dərinliyini artırır, oxucuya Vətən anlayışının yalnız siyasi-coğrafi deyil, emosional-mənəvi bir kateqoriya olduğunu hiss etdirir. Tədqiqatçı Mir Cəlal Paşayev bu şeirdəki lirik coşqunu sovet dövrü Azərbaycan şeirinin ən güclü vətənpərvərlik nümunəsi kimi xarakterizə edir (5, s.201). Vurğunun "Muğan" şeiri isə Azərbaycanın müxtəlif coğrafi mənzərələrini — xüsusilə Muğan düzünü — vətənpərvərlik hissini konkret, plastik ifadəsinə çevirir. Bu şeirdə coğrafiya yalnız fon deyil, şairin Vətən sevgisinin gözlə görülən, əllə toxunulan bir ifadəsinə çevrilir. Düzənliyin genişliyi, Arazın sesi, torpağın rəngi — bunların hər biri şairin daxili dünyasındakı Vətən hissini xarici görüntüləridir. Bu üslub xüsusiyyəti Vurğun lirikasını romantik coğrafiyaçılığın estetik zirvəsi kimi dəyərləndirməyə əsas verir. Şairin "Dağlara" şeirini isə ayrıca xatırlatmaq lazımdır. Bu şeirdə Azərbaycan dağları yalnız təbiət mənzərəsi deyil, xalqın tarixi mübarizəsinin, milli dirənişinin simvoludur. Dağlar burada həm keşikçi, həm şahid, həm də Vətənin əbədi qoruyucusu kimi canlandırılır. Bu allegorizm Vurğun lirikasının güclü tərəflərindən birini — konkret obrazdan universal mənaya doğru keçid bacarığını — parlaq şəkildə nümayiş etdirir. Ədəbiyyatşünas Arif Hacıyev bu şeiri Vurğun lirikasındakı milli simvolizmin ən kamil nümunəsi kimi qiymətləndirir (6, s.118). Lirik şeirlərindəki vətənpərvərlik motivlərinin digər mühüm cəhəti onların fərdi-şəxsi hiss ilə ümummilliyet duyğunun vəhdətinə söykənməsidir. Vurğun öz şəxsi hisslərini — sevincini, kədərini, nigarançılığını — xalqın hissləri ilə eyni müstəvidə təqdim edir. Şair "mən" deyərək əslində "biz" demək istəyir; onun fərdi duyğuları ümuminin duyğularını əks etdirir. Bu üslubi xüsusiyyət şairin oxucuyla qurduğu dərin ünsiyyətin sirridir — oxucu şairin dediklərini öz hissləri kimi qəbul edir, çünki o hisslər həqiqətən ümumi, həqiqətən milli səviyyəlidir. Səməd Vurğunun 1937-ci ildə qələmə aldığı "Vaqif" dramı onun yaradıcılığında vətənpərvərlik mövzusunun ən monumental ifadəsi sayılır. Bu əsərdə şair XVIII əsr Azərbaycan şairi və dövlət xadimi Molla Pənah Vaqifin şəxsiyyəti vasitəsilə milli qürur, Vətən

uğrunda fədakarlıq, siyasi müdriklik və ziyalı məsuliyyəti kimi mövzuları əzəmətli bir bədii lövhədə canlandırır. "Vaqif" dramı yalnız tarixi əsər deyil, eyni zamanda dövrün ictimai-siyasi gerçəkliyinə bədii cavabdır. Dramın əsas konfliktini Vaqifin Vətən uğrunda şəxsi xoşbəxtliyini fəda etməsi təşkil edir. Ağa Məhəmməd şahın qoşunları Şuşaya yaxınlaşanda Vaqif öz xalqının taleyi üçün duyduğu dərin narahatlığı, Vətənin müdafiəsi yolunda hər şeydən — hətta öz həyatından — keçməyə hazır olduğunu bütün varlığıyla ifadə edir. Bu mövqe Vurğunun öz vətənpərvərlik ideallarının dramaturji proyeksiyasıdır. Şair Vaqifin dili ilə öz düşüncələrini, öz əqidəsini tarixi bir pərdə arxasında, lakin tam açıqlığı ilə ifadə etmişdir.

Tədqiqatçı İsa Həbibbəyli "Vaqif" dramını Vurğunun vətənpərvərlik konsepsiyasının ən yetkin ifadəsi kimi xarakterizə edir. Həbibbəylin fikrincə, Vurğun bu dramda vətənpərvərliyin passiv bir duyğu deyil, aktiv bir həyat mövqeyi, konkret hərəkət tərzini olduğunu sənət dili ilə göstərmişdir (7, s.234). Vaqif Vətəni yalnız şeirlərində tərənnüm etmir — o, Vətən üçün mücadilə edir, qərarlar qəbul edir, zəruri olduqda isə öz canından da keçməyə hazır olduğunu nümayiş etdirir. Bu aktiv vətənpərvərlik məfhumu Vurğunun bütün yaradıcılığı üçün xarakterik olan bir ideyadır. Dramda Vaqif obrazının bir digər mühüm cəhəti onun ziyalı vətənpərvəri kimi təqdim olunmasıdır. O, yalnız döyüşçü deyil — eyni zamanda şair, mütəfəkkir, dövlət adamıdır. Bu kompleks şəxsiyyət Vurğuna söz adamının Vətən qarşısındakı xüsusi məsuliyyətini göstərməyə imkan yaradır. Ziyalı yalnız yaradıcılığı ilə deyil, həm də fəal ictimai duruşu, siyasi iradəsi, xalqına liderlik etmək bacarığı ilə vətənpərvərliyini sübut etməlidir. Mənim fikrimcə, bu ideya Vurğunun özünün şəxsi həyat fəlsəfəsinin də ifadəsidir — o, heç zaman yaradıcılığını ictimai fəallıqdan ayırmamışdır. "Vaqif" dramının digər vacib xüsusiyyəti onun tarixi hadisələri müasirlik süzgəcindən keçirməsidir. XVIII əsr hadisələri bəhanəsi ilə şair əslində XX əsr Azərbaycanının milli problemlərini, xalqın müstəqillik arzusunu, dış təzyiqlərə qarşı milli dirənişi işıqlandırır. Bu ikili oxu imkanı — həm tarixi mətnin, həm müasir alt mətnin eyni anda varlığı — "Vaqif" dramını sovet senzurasını aşan bir sənət əsəri kimi xarakterizə etməyə imkan verir. Dövrün oxucusu bu alt mətni mükəmməl oxuyurdu.

Səməd Vurğunun poema janrındakı yaradıcılığı onun vətənpərvərlik dünyagörüşünü daha geniş, daha epik ölçüdə ifadə etməsinə imkan yaratmışdır. Şairin poemaları — xüsusilə "Komsomol poeması" (1935) və "Bəsti" (1937) — bu baxımdan Azərbaycan sovet dövrü ədəbiyyatının ən maraqlı nümunələri sırasındadır. Bu əsərlərdə vətənpərvərlik fərdi taleyin milli tarixin güzgüsündə əks etdirilməsi vasitəsilə bədii ifadə tapır. "Bəsti" poeması isə Vurğun yaradıcılığında vətənpərvərliyin daha incə, daha lirik bir qatını açır. Poema sadəcə Azərbaycan qızının — Bəstinin — həyatını, sevgisini, tale sınaqlarını izləyir. Lakin bu fərdi tale milli talenin aynasıdır. Bəstinin yaşadıkları, onun sevinci və kədəri, mübarizəsi — bütün

bunlar Azərbaycan xalqının, xüsusilə Azərbaycan qadınının tarixi yolunun bədii əksidir. Şair bu poema vasitəsilə vətənpərvərliyin böyük nitqlərdə, qəhrəmanlıq obrazlarında deyil, həm də adi insanın adi həyatında, onun torpağına, dilinə, adət-ənənəsinə bağlılığında təzahür etdiyini göstərir. Poemaların ümumi bir xüsusiyyəti kimi onların epik nəfəsini — geniş zaman və məkan ölçüsünü — vurğulamaq lazımdır. Lirik şeirlərdə ani bir duyğu, bir an kimi ifadə olunan Vətən sevgisi poemalarda uzun bir tarixi prosesə, xalqın uzun mübarizə yoluna çevrilir. Bu epik genişlik şairin vətənpərvərlik konsepsiyasını daha əhatəli, daha tarixi dərinlikli bir şəkildə təqdim etməsinə imkan yaratmışdır. Səməd Vurğun yaradıcılığında vətənpərvərlik mövzusu tarixi yaddaşa sıx bağlı olaraq inkişaf edir. Şair üçün Vətəni sevmək eyni zamanda onun tarixini bilmək, bu tarixi qorumaq, gələcək nəsillərə ötürmək deməkdir. Bu anlayış onun yaradıcılığında tarixi mövzulara, tarixi şəxsiyyətlərə, milli tarixi hadisələrə müraciəti şərtləndirən əsas motivasiyadır. Şairin tarixi şəxsiyyətlərə — Vaqifə, Nizamiyə, Koroğluya — müraciəti sadə bir ədəbi texnika deyil. Bu müraciət vasitəsilə Vurğun Azərbaycan xalqının böyük bir mənəvi sülaləsinin davamçısı olduğunu, bu xalqın yalnız müasir zamanda deyil, tarix boyu böyük şəxsiyyətlər yetişdirdiyini, güclü bir mənəvi irsin daşıyıcısı olduğunu söyləmək istəyir. Bu yanaşma vətənpərvərliyi səthi bir duyğudan çıxarıb onu dərin tarixi şüura, milli özünüdərkə bağlayır.

Ədəbiyyatşünas Nizami Cəfərov Vurğunun tarixi yaddaşa münasibətini xarakterizə edərkən qeyd edir ki, şair üçün keçmiş ölü yük deyil, gələcəyin bünövrəsidir (9, s.78). Vurğun tarixi olayları, tarixi qəhrəmanları müasir Azərbaycan insanının milli şüurunu formalaşdırmaq məqsədilə yenidən işıqlandırır. Bu baxımdan onun tarixi mövzulara müraciəti həm ədəbi, həm pedaqoji, həm də siyasi bir aktdır. Xüsusilə Koroğlu obrazına müraciət bu kontekstdə böyük əhəmiyyət kəsb edir. Koroğlu Azərbaycan xalq ədəbiyyatının ən güclü qəhrəmanlarından biridir — o, haqsızlığa qarşı mübarizənin, dağ azadlığının, kor-koranə itaətsizliyin simvoludur. Vurğunun bu obraza müraciəti Azərbaycan xalqının milli müqavimət ruhuna, heç bir gücün əyə bilməyəcəyi azadlıq iştiaqına vurğusu kimi dəyərləndirilməlidir. Şair bu obrazı yenidən canlandıraraq oxucusuna deyir: bu ruh hələ yaşayır, bu mübarizə hələ davam edir. Səməd Vurğun yaradıcılığında dil məsələsi vətənpərvərlik mövzusu ilə dərin bir üzvi bağlılıq içindədir. Şair üçün Azərbaycan dilini qorumaq, onu bədii cəhətdən inkişaf etdirmək, onun imkanlarını genişləndirmək — bütün bunlar birbaşa vətənpərvərlik aktidir. Öz dilini yüksək sənət səviyyəsində işlətmək xalqın mədəni müstəqilliyinin, mənəvi azadlığının təsdiqidir. Şairin Azərbaycan dilinə münasibəti onun həm estetik, həm ideya seçimini müəyyən edir. Sovet dövründə rus dilinin getdikcə güclənən nüfuzu şəraitində milli dilin bədii ədəbiyyatda yüksək səviyyədə işlədilməsi ayrıca bir əhəmiyyət kəsb edirdi. Vurğun bu mövzuya birbaşa toxunan şeirlər yazmaqla yanaşı, öz yaradıcılığının bütün bədii gücünü Azərbaycan dilinin ifadə imkanlarını göstərməyə sərf etmişdir. Dilinin zənginliyi, misralarının musiqisi,

obrazlarının parlaq azərbaycanlılığı — bütün bunlar şairin milli dil uğrunda fəaliyyətinin konkret nəticələridir.

Tədqiqatçı Tofiq Hacıyev Vurğunun şeir dilini Azərbaycan poetik dilinin klassik nümunəsi kimi dəyərləndirir. Onun fikrincə, şair xalq dilinin sadəliyini ədəbi dilin zənginliyi ilə elə bir vəhdətdə birləşdirmişdir ki, bu nümunə sonrakı nəsil şairləri üçün yol göstərici olmaqla yanaşı, Azərbaycan dilinin bədii imkanlarını da artırmışdır (10, s.203). Bu vəhdət — sadəlik içində dərinlik, aydınlıq içində mürəkkəblik — Vurğun üslubunun başlıca xüsusiyyətidir. Şairin xalq şeiri ənənələrindən yararlanma tərzində bu kontekstdə xüsusi əhəmiyyət daşıyır. O, həcv, bayatı, qoşma kimi xalq şeiri formalarının ritmini, melodikasını öz şeirlərinə hopduraraq ədəbi dili xalq dili ilə qovuşdurmağa nail olmuşdur. Bu qovuşma yalnız estetik deyil, eyni zamanda ideoloji bir seçimdir: xalqın dilini, xalqın poetik formasını mənimsəmək — xalqla birlik, xalqa sadıqlıq bildirişidir. İkinci Dünya Müharibəsi illəri (1941-1945) Səməd Vurğunun vətənpərvərlik lirikasında yeni, daha kəskin, daha dramatik bir mərhələni başlatmışdır. Müharibənin acı gerçəkliyi, xalqın dəhşətli sınaqlarla üzləşməsi şairin vətənpərvərlik dünyagörüşünü daha da dərinləşdirmiş, onun şeirlərini daha çox haray, daha çox döyüş çağırışı çalarları ilə zənginləşdirmişdir. Bu dövrdə Vurğunun şeirləri cəbhəyə gedən əsgərə mənəvi dəstək, geridə qalana isə inam mənbəyi olmuşdur. Şair döyüşçülərə müraciət edərkən onları yalnız öz şəxsi həyatlarını deyil, Vətəni, torpağı, ailəni, bütün xalqı müdafiə etdiklərini xatırladır. Bu müraciətlərdə vətənpərvərlik artıq mücərrəd bir ideal deyil, hər gün canı bahasına sübut edilməli olan bir həqiqətdir. Ədəbiyyatşünas Həmid Araslı müharibə dövrü Vurğun şeirini onun yaradıcılığının zirvəsi kimi xarakterizə edir, çünki məhz bu dövrdə şairin vətənpərvərlik duyğusu ən böyük sınaqla üzləşmiş və ən böyük yetkinliyə çatmışdır (11, s.189). Müharibə dövrü şeirlərinin ən mühüm xüsusiyyəti onların döyüşkən, hərəkətə çağıran xarakterinin lirik dərinliklə birləşməsidir. Şair bir tərəfdən döyüşçülərə güc verir, onlarda qəhrəmanlıq ruhunu oyandırır; digər tərəfdən isə sülhün gözəlliyini, savaşa faciəsini dərin bir kədərlə duyur. Bu ikilik şairin insan olaraq mürəkkəbliyini, onun döyüşkən ruhunun hümanistliklə vəhdətini aydın göstərir. Vurğun üçün sülh uğrunda müharibə ən yüksək vətənpərvərlik aktıdır. Səməd Vurğunun vətənpərvərlik lirikası Azərbaycan ədəbiyyatının sonrakı inkişafına dərin iz buraxmışdır. Onun şeirlərindəki Vətən obrazı, torpaq sevgisi, tarixi yaddaşa müraciət, dil vətənpərvərliyi — bütün bu xüsusiyyətlər növbəti nəsil Azərbaycan şairləri üçün həm ilham mənbəyi, həm metodoloji nümunə olmuşdur.

Bəxtiyar Vahabzadə, Rəsul Rza, Məmməd Araz, Cabir Novruz kimi sonrakı nəslin görkəmli şairləri Vurğun ənənəsini davam etdirmiş, onun vətənpərvərlik lirikasının açdığı yolu inkişaf etdirərək yeni poetik kəşflər etmişlər. Bu nümunə ardıcılığı Azərbaycan ədəbiyyatında milli-vətənpərvərlik ənənəsinin güclü, davamlı bir axın kimi formalaşmasına şərait yaratmışdır.

Ədəbiyyatşünas Vaqif Yusifli Vurğunun bu təsirinə dair yazır ki, sonrakı şairlər Vurğundan yalnız mövzu deyil, eyni zamanda münasibəti — Vətənə fərdi məsuliyyətin emosional dərinliyini — mənimsəmişlər (12, s.267). Bu mənada Vurğunun əsl irsi xüsusi şeir texnikasından daha çox, vətənpərvər ziyalının həyat mövqeyidir — öz xalqına, öz dilinə, öz torpağına sonsuz sədaqətin poetik ifadəsi.

Müasir dövrdə — müstəqil Azərbaycan şəraitində — Vurğunun vətənpərvərlik lirikası yeni bir kontekstdə oxunmağa başlamışdır. Sovet ideoloji qabığından azad olmuş oxucu indi şairin şeirlərini daha açıq, daha dərin bir milli şüurla qəbul edir. O şeirlərdə uzun illər ideoloji baskı altında gizli qalmış milli istək, azadlıq həsrəti, milli kimlik axtarışı — bunların hamısı indi tam aydınlığıyla oxunur.

Səməd Vurğunun vətənpərvərlik lirikası ədəbi-estetik dəyərinin yanı sıra mühüm pedaqoji-tərbiyəvi əhəmiyyətə də malikdir. Şairin əsərləri onlarca illərdir məktəb dərslərinin ayrılmaz hissəsinə çevrilmiş, gənc nəslin milli-mənəvi tərbiyəsinin əsas mənbələrindən biri olmuşdur. Bu əsərlərin tərbiyəvi gücü sırf ağılcılıq yolundan deyil, güclü emosional təsirdən, oxucunun qəlbinə birbaşa yol açan bədii keyfiyyətdən qaynaqlanır. Şairin şeirlərindəki vətənpərvərlik duyğusunun səmimiyyəti, onun süni, sxematik olmayan bədii ifadəsi gənc oxucuda eyni hissi oyatmaq üçün güclü stimül olur. Uşaq və gənclər bu şeirləri oxuyarkən yalnız mücərrəd bir fikri deyil, canlı, güclü, inandırıcı bir duyğunu da qəbul edirlər. Məhz bu xüsusiyyət Vurğun şeirlərini didaktik bir öyrətmədən fərqləndirən əsas keyfiyyətdir — burada vətənpərvərlik öyrədilmir, duyulur.

Pedaqoq-tədqiqatçı Əliheydər Orucov Vurğun şeirlərinin məktəb təhsilindəki rolunu araşdıraraq belə bir nəticəyə gəlmişdir: şairin əsərləri gənc nəslin milli kimlik formalaşmasında müstəsna rol oynayır, çünki onlar Vətən anlayışını soyuq bir coğrafi anlayış deyil, sevinci, kədəri, iftixarı olan canlı bir varlıq kimi hiss etdirə bilir (13, s.44). Bu qiymətləndiricinin fikrincə, Vurğun şeirini öyrənmək milli şüurun oyandırılmasının ən səmərəli yollarından biridir. Müasir dövrdə rəqəmsal mühitin gənc nəslə kitabdan uzaqlaşdırdığı bir zamanda Vurğun şeirlərinin müxtəlif rəqəmsal formatlarda — video, audio, animasiya — yayılması onların yeni auditoriyaya çatmasını təmin edir. Bu əsərlərin estetik gücü, onların dildəki musiqisi, obrazlarındakı canlılıq rəqəmsal mühitdə də öz cazibəsini qoruyub saxlayır.

Aparılan araşdırma göstərir ki, vətənpərvərlik Səməd Vurğun yaradıcılığının yalnız bir mövzusu deyil, onun bütün sənəti üçün orqanizmədəki qan dövrəni kimi işləyən mərkəzi bir hissdır. Bu duyğu şairin hər şeirindən, hər poema misrasından, hər dramatik səhnəsindən axıb keçir, onların hamısını bir ideya ipliği üzərində birləşdirir. Şairin vətənpərvərlik konsepsiyasının əsas xüsusiyyəti onun çoxqatlılığıdır. Vurğun üçün Vətən sevgisi eyni zamanda torpaq sevgisi, tarix sevgisi, dil sevgisi, xalq sevgisi, onların mənəvi irsinin davamçısı olma məsuliyyətidir. Bu anlayışların hər biri ayrılıqda da dərin məzmunla malikdir, lakin hamısı birlikdə şairin bütöv bir vətənpərvərlik fəlsəfəsi yaratdığını göstərir.

Səməd Vurğunun vətənpərvərlik lirikası Azərbaycan ədəbiyyatında mühüm bir ənənə formalaşdırmış, ondan sonrakı şairlər üçün ilham mənbəyi olmuş, bu günə qədər öz bədii gücünü, milli əhəmiyyətini qoruyub saxlamışdır. Bu əsərlər yalnız keçmişin şahidi deyil, həm də gələcəyin mənəvi azuqəsidir. Müstəqil Azərbaycanın milli dəyərlərə sahib çıxdığı bu dövrdə Vurğunun vətənpərvərlik lirikasını öyrənmək, təhlil etmək, gənc nəslə çatdırmaq xüsusi bir vəzifə kimi qarşımızda durur. Mənim qənaətimə görə, Səməd Vurğun yalnız bir şair deyil — o, Azərbaycan xalqının milli ruhunun ən güclü ifadəçilərindən biridir. Onun hər mısrası bu xalqın Vətən sevgisinin, azadlıq arzusunun, milli qürununun sənədlə sübutudur. Bu sübut nə qədər ki, Azərbaycan dili var, nə qədər ki, bu xalqın Vətənə bağlılığı var — canlı qalacaq, oxunacaq, seviləcəkdir.

İstifadə olunmuş ədəbiyyat

1. Sultanlı.Ə. Azərbaycan dramaturgiyasının inkişaf yolları. Bakı, Azərənəşr, 1964, 310 s.
2. Xəlilov.Q. Səməd Vurğun: şəxsiyyət və yaradıcılıq. Bakı, Yazıçı, 1981, 224 s.
3. Qarayev.Y. Azərbaycan ədəbiyyatı: XIX-XX əsrlər. Bakı, Elm, 2002, 408 s.
4. Nəbiyev.B. Azərbaycan ədəbiyyatı: problemlər, portretlər. Bakı, Elm, 1990, 312 s.
5. Paşayev.M. Sovet dövrü Azərbaycan ədəbiyyatı. Bakı, Maarif, 1975, 288 s.
6. Hacıyev.A. Azərbaycan şeirinin poetikası. Bakı, Elm, 1995, 236 s.
7. Həbibbəyli.İ. Səməd Vurğun və Azərbaycan ədəbiyyatı. Bakı, Elm, 2006, 342 s.
8. Əliyev.K. Vurğun poeziyasında ideya-bədii xüsusiyyətlər. Bakı, Nurlan, 2003, 198 s.
9. Cəfərov.N. Azərbaycançılıq və ədəbiyyat. Bakı, Azərbaycan Universiteti, 1997, 156 s.
10. Hacıyev.T. Azərbaycan ədəbi dilinin tarixi. Bakı, Elm, 2005, 376 s.
11. Araslı.H. Azərbaycan ədəbiyyatı tarixi. Bakı, Maarif, 1971, 416 s.
12. Yusifli.V. Müasir Azərbaycan şeiri: ənənə və novatorluq. Bakı, Elm və Təhsil, 2012, 284 s.
13. Orucov.Ə. Vurğun şeirinin tədrisinin metodikası. Bakı, Maarif, 2008, 88 s.

SEVINJ MIRHASANLI PATRIOTISM IN SAMAD VURGUN'S WORK SUMMARY

This article is dedicated to the artistic and ideological embodiment of the theme of patriotism in the works of Samad Vurgun, a classic of 20th-century Azerbaijani literature and People's Poet. The poet's creative heritage occupies an exceptional place in Azerbaijani literature from the perspective of national liberation ideas, love for the homeland, historical memory, and the spiritual revival of the people. The article broadly examines the organic connection between Samad

Vurgun's life and his work, the ideological and aesthetic essence of patriotic motifs in his poems, epics, and drama, as well as the relationship of these motifs to the socio-political environment of his era. The multi-layered artistic expression of the image of the Homeland in the poet's works, appeals to historical figures, and the poetic glorification of concepts of land and people are analyzed on the basis of concrete examples. The research concludes that Samad Vurgun's patriotic poetry is addressed not only to the reader of his time but to all ages, and that he played an exceptional role in the formation of national consciousness.

Keywords: *Samad Vurgun, patriotism, Azerbaijani poetry, national identity, image of the Homeland, poetic heritage*

СЕВИНДЖ МИРГАСАНЛИ ПАТРИОТИЗМ В ТВОРЧЕСТВЕ САМЕДА ВУРГУНА РЕЗЮМЕ

Данная статья посвящена художественно-идейному воплощению темы патриотизма в творчестве классика азербайджанской литературы XX века, народного поэта Самеда Вургуна. Поэтическое наследие поэта занимает исключительное место в азербайджанской литературе с точки зрения идей национального освобождения, любви к Родине, исторической памяти и духовного возрождения народа. В статье широко исследуется органическая связь между жизненным путём Самеда Вургуна и его творчеством, идейно-эстетическая сущность патриотических мотивов в его стихах, поэмах и драматургии, а также связь этих мотивов с общественно-политической средой эпохи. На основе конкретных примеров анализируются многопластное художественное выражение образа Родины в произведениях поэта, обращение к историческим личностям, поэтическое воспевание понятий земли и народа. В результате исследования делается вывод о том, что патриотическая лирика Самеда Вургуна адресована не только читателю своего времени, но и всех эпох, и что он сыграл исключительную роль в формировании национального сознания.

Ключевые слова: *Самед Вургун, патриотизм, азербайджанская поэзия, национальная идентичность, образ Родины, поэтическое наследие*

**Rəyçi: Şakir Cəfərov,
filologiya üzrə fəlsəfə doktoru**